

Trygg og tilstede

En veiviser for barne- og ungdomsorganisasjonene i møte med grenseoverskridende seksuell atferd

Landsrådet for Norges Barne- og ungdomsorganisasjoner

LNU er et samarbeidsorgan for rundt 90 barne- og ungdomsorganisasjoner. Medlemsorganisasjonene er demokratiske og frivillige, og representerer et stort mangfold av aktiviteter og verdier. I LNU samles organisasjonene på tvers av aktivitet, trosretning og politisk engasjement.

LNU arbeider interessepolitisk med saker som angår barn og unge, forvalter støtteordninger som bidrar til organisasjonsutvikling og formidler kunnskap og kompetanse gjennom kurs og andre tiltak.

Til grunn for alt arbeidet i LNU ligger FNs Menneskerettighetserklæring og Barnekonvensjonen.

LNU
Øvre Slottsgate 2b
0157 Oslo
Tel: 23 31 06 00
www.lnu.no
E-post: lnu@lnu.no

Prosjektleder og redaktør:

Hildegunn Brattvåg (2003) / Ragnar Eggesvik (revidert utgave 2010)

Grafisk design og illustrasjoner:

Frøydis Barstad

Trykk: Grøset

Opplag: 3000

LNU©2010

Hftet er gratis og kan lastes ned fra www.lnu.no/trygg eller bestilles hos LNU.

Trykk: GRØSET™

Denne trykksak er produsert etter miljøstandardene ISO 14001, EMAS og Svanemerket.

Produksjonen er klimanøytral, CO₂-utslippet er kompensert.

Trygg og tilstede

- en veiviser for barne- og ungdomsorganisasjonene i møte med grenseoverskridende seksuell atferd

Dette heftet er gitt ut av Landsrådet for Norges barne- og ungdomsorganisasjoner (LNU) med støtte fra Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. Heftet gir råd både om hva organisasjonen kan gjøre og hva de frivillige lederne og ansatte kan gjøre etter at en situasjon med grenseoverskridende seksuell atferd har oppstått eller etter at en har fått mistanke om at et medlem har vært utsatt for seksuelle overgrep.

Kursopplegget trygg!

Målet med kursopplegget er å skape trygge barn og trygge og modige voksne. Lederne skal, sammen med medlemmene, skape gode og stimulerende miljø i medlemsorganisasjonene våre. LNU ønsker å bevisstgjøre, skape dialog og frimodighet. Vi vil stimulere til en lav terskel for å kunne ta opp vanskelige emner i organisasjonene. Dette gjør vi gjennom å gi kunnskap, formidle holdninger og aktuelt verktøy.

Kursopplegget består av følgende materiell:

- Trygge organisasjoner – et workshophefte for å holde kurs i organisasjoner
- Trygg og tilstede – en veiviser for barne- og ungdomsorganisasjonene i møte med grenseoverskridende seksuell atferd
- Skapende samtaler – verktøy om åpenhet, organisasjonskultur og medlemmers trygghet

- Du er ikke alene – en brosjyre om seksuelle overgrep og grenseoverskridelser

Organisasjoner og personer som har vært med å utvikle materialet

Mange ulike organisasjoner og personer har bidratt i å skape dette heftet. Nedenfor er alle som er med i prosjektgruppa til trygg! i 2003:

Jennifer Thoresen (PRESS), Bodil Helle (Framfylkingen), Mathilda von Sydow (Framfylkingen), Randi Høgh (KFUK/M), Heidi Engmo (Norske baptisters barne- og ungdomsforbund), Bjørn Harald Hamre (NSF), Julie Emilsen (Norske 4H), Thea Wang (PRESS), Chris Nyborg, (Norges unge katolikker), Anni Fladby (Norske 4H), Kristian Thaysen (Det norske misjonsforbunds ungdom og LNU-styret) og Jens Pedersen (ACTA- Normisjon barn og unge).

Prosjektgruppa i 2010:

Helén Ingrid Andreassen (AUF), Kristin Madsen (4H), Jens Thygesen (NSF) og Monika Brøten (NSF og IK Våg)

Takk til alle dere!

Tusen takk til:

Carina Falch ved Støttesenteret mot Incest, Anne-Lill Nilsen ved Fylkesbarnevernet i Vest-Agder, Morten Johannson, Einar Skarpeide ved Agder Politidistrikt og Inger Lise Andersen ved RVTS Sør for gode råd og veiledning underveis.

Hva gjør du?

Hva gjør du hvis en frivillig leder eller ansatt oppfører seg rart i forhold til noen unge medlemmer, og du har mistanke om at han kan ha tråkket over noen av medlemmenes personlige grenser? Hva gjør du hvis du synes at et medlem oppfører seg truende eller seksuelt utfordrende i forhold til et annet medlem?

Disse spørsmålene vil dette heftet prøve å besvare!

Heftet inneholder en faktadel og en del bestående av konkrete råd for organisasjonene hvis en er bekymret for at et medlem er utsatt for seksuelle overgrep eller har mistanke om at en leder eller ansatt har grenseoverskridende seksuell adferd. Rådene omhandler hva en bør gjøre i ulike situasjoner.

Husk: Heftet skal ikke leses fra perm til perm, men er et oppslagsverk i forhold til hvilken situasjon som en trenger råd om.

Innhold

Fakta om trygg!	5
Forklaringer av uttrykk i veiviseren	6
Vær beredt	7
Kunnskap skaper trygge ledere	9
Når har en taushetsplikt og hva skal meldes?	12
Veiviser	14
Steg for steg	15
Å snakke med barn og unge om vanskelige ting	16
Bekymring	18
Reaksjon	20
Mistanke	23
Hva slags hjelpeapparat finnes?	29
Straffeloven	31
Interesseorganisasjoner og institusjoner	32
Kilder	34

Fakta om trygg!

“De som arbeider i organisasjoner som gir tilbud til barn og unge bør, på samme måte som offentlig ansatte, vite hvordan de skal håndtere overgrepstanker, og hvor de kan henvende seg med en eventuell mistanke. I frivillige organisasjoner er det ingen formell kontroll med ledere i barne- og ungdomsgrupper.” (Nordenstam et al 2002: 82)

Aktiviteten som drives av barne- og ungdomsorganisasjonene i Norge er en viktig og positiv del av manges fritid. Samtidig erkjenner LNU at grenseoverskridende seksuelle handlinger kan skje i våre medlemsorganisasjoner. Derfor har LNU satt seksuelle overgrep på dagsorden i prosjektet trygg!. Vi er glade for at noen organisasjoner i flere år har jobbet aktivt med dette temaet. Organisasjonene må ikke erstatte sine gode miljøer med noe som er kaldere. Å vise nærhet i forhold til medlemmer er noe en må forsette med. Ved at ledere i organisasjonene tar seksuelle overgrep på alvor vil de bli mer bevisst hva slags nærhet medlemmene opplever som god.

Alle meldinger og betroelser om seksuelle overgrep eller grenseoverskridende seksuell atferd skal tas på alvor og føre til konkret handling. Ingen i organisasjonen som får tips eller betroelser om slike forhold skal på egenhånd sette i gang etterforskning. Hvis det har skjedd et overgrep må det gis informasjon til beredskapsgruppe eller øverste leder slik at organisasjonen melder fra om saken til barnevern eller politi så raskt som mulig.

Lover skal beskytte barn

Straffeloven fastslår at det er kriminelt å begå seksuelle overgrep. Loven er spesielt streng

hvis et barn under 16 år blir utsatt. Voksne skal ikke misbruke den tillit barn og unge har til dem (§ 196).

I Likestillingsloven er det lagt til en bestemmelse som også omfatter barne- og ungdomsorganisasjonene. Paragraf 8a sier at det ikke er tillatt å utsette en annen for seksuell trakassering. Med seksuell trakassering menes uønsket seksuell oppmerksomhet som er plagsom for den oppmerksomheten rammer. Ledelsen i organisasjoner har ansvar for å forebygge og å søke å hindre at seksuell trakassering skjer. Hvis en i organisasjonen opplever at et medlem gir signaler om at hun/han er utsatt for overgrep eller forteller om overgrepet, har en plikt til å reagere.

Også FNs barnekonvensjon, som er en del av norsk lov, sier i artikkel 34 at alle barn har rett til å bli beskyttet fra alle former for seksuell utnyttning og misbruk.

Hvorfor trengs en veiviser?

Organisasjonene kan være en passende arena for voksne som ønsker mulighet til å forgripe seg på barn og unge. På den ene siden har en i flere organisasjoner ledermangel. En økende barnegruppe i forhold til antall ledere kan føre til mindre kontroll med hva som skjer på arrangementer i regi av organisasjonen. På den andre siden har mange organisasjoner en tradisjon for å skjule vanskelige saker. Som regel har de ansvarlige i organisasjonene liten erfaring med å håndtere grenseoverskridende seksuell atferd. Det er dessverre stor sannsynlighet for at organisasjonen nøyer seg med å ordne slike saker internt.

Hensikten med en veiviser for ledere og ansatte i organisasjonene er å gjøre organisasjonen trygg på hvordan de skal håndtere en situasjon med grenseoverskridende seksuell atferd i organisasjonen eller utenfor organisasjonen. Vi ønsker å gjøre organisasjonene mer oppmerksom på at grenseoverskridende seksuelle handlinger kan skje. Vi håper veiviseren bidrar til at de barna som er utsatt blir behandlet på best mulig måte av voksne i organisasjonen.

Omgivelsenes reaksjoner etter at en sak om seksuelt overgrep er kommet opp vil prege barnet både på kort og lang sikt. Derfor er det viktig å vite hvordan en skal opptre i forhold til

en som forteller om seksuelle overgrep.

5% av alle barn og unge i Norge lever under gjentatte og alvorlige seksuelle overgrepshold.

Her er rådene fra barn og unge som har vært utsatt for seksuelt misbruk:

- Du trenger ikke å kunne mye
- Du må lytte til det jeg sier uten at du selv kommer i en krise
- Du må hjelpe meg å finne ut hva slags muligheter jeg har til å få hjelp

Forklaringer av uttrykk i veiviseren

Nedenfor er noen begreper som går igjen i heftet, og som vi her vil forklare innholdet av.

Barn

= alle under 18 år. Til tross for at den seksuelle lavalder er 16 år, er alle under 18 år sett på som barn både i FNs barnekonvensjon og i Norges lover.

Den utsatte

= den man er bekymret for eller har mistanke om at har vært utsatt for seksuelle overgrep og/eller grenseoverskridende seksuell atferd.

Overgriper

= den som begår seksuelle overgrep, som har innrømmet eller er dømt for det. Dette begrepet er valgt for å vise at å trække over et barns grenser er et overgrep når det skjer i en relasjon basert på tillit og hvor det er forskjeller i alder eller makt.

Den mistenkte/anklagede

= den mistanken om grenseoverskridende seksuell adferd eller overgrep rettes mot. Dette er for å skille mellom en som enten innrømmer det selv eller er dømt for seksuelle overgrep, og en person som er mistenkt eller anklaget for det.

Seksuelle overgrep

= seksuell handlinger eller ytringer som en person med høyere alder og / eller mer makt gjør mot et barn eller ungdom som ikke forstår handlingene, ikke har nok erfaring eller kunnskap til å komme seg ut av det (Basert på definisjonen til Schechter & Roberge (1976)). Vi vil betegne overgrep som ufrivillige seksuelle handlinger gjort av en person mot et barn eller ungdom i en relasjon av tillit eller tvang. Overgrepene kan med andre ord både skje i relasjonen ung/ung og voksen/ung. Det er det viktig å være bevisst på i organisasjonene.

Grenseoverskridende seksuell atferd

= handlinger som bryter med de grenser som en person har for å beskytte sin egen integritet. Det kan dreie seg om uønskede seksuelle tilnærmelser, oppfordring om seksuelle tjenester, verbal eller kroppslig atferd av seksuell natur som oppleves ydmykende og/eller invaderende. Grenseoverskridende seksuell atferd ligger opp mot straffelovens bestemmelser i kap.19, men er ikke nødvendigvis belagt med straff. Uansett om det er straffebelagt eller ikke er det en stor påkjenning å bli utsatt for grenseoverskridende seksuell atferd for et barn eller en ungdom.

Vær beredt!

Grenseoverskridende seksuell atferd er en sak for organisasjonen når:

- en frivillig leder eller ansatt er mistenkt eller anklaget for å ha grenseoverskridende seksuell atferd eller å ha begått seksuelle overgrep mot et eller flere medlemmer i organisasjonen.
- et medlem er mistenkt for å ha grenseoverskridende seksuell atferd eller å ha begått seksuelle overgrep mot ett eller flere medlemmer i organisasjonen.
- en har en bekymring eller mottar budskap om at et medlem er utsatt for grenseoverskridende seksuell atferd eller overgrep utenfor organisasjonen.

Det er umulig å skulle skrive helt presist og oppskriftsmessig om hvordan en mest hen-

siktsmessig skal håndtere en sak om seksuelt misbruk som involverer et medlem. Vi tror det er viktig at alle organisasjoner er beredt på at grenseoverskridende atferd kan skje. Nedenfor er noen råd vi tror kan hjelpe organisasjonen i dette arbeidet.

Råd 1: Snakk om det

Organisasjonen gjør en stor innsats for å være beredt hvis alle ledere og ansatte tør å snakke om vanskelige emner. Ved å ta opp temaer rundt grenseoverskridende atferd, uten at det er en konkret sak, øker bevisstheten om at det er mulig å snakke om dette uten å hverken se spøkelser på høylys dag eller bidra til rykteleflom. En åpen dialog kan være med på å vise at omsorgen for medlemmene i organisasjonen gjelder på mange områder av de unges

liv. Lenger framme i heftet er det råd for hvordan en kan snakke med et barn hvis en har mistanke om at det blir utsatt for overgrep.

Råd 2: Avklar hvem som er ansvarlig

Før det blir en sak er det viktig at organisasjonen har utpekt noen ansvarlige for å følge opp bekymringer eller mistanker. Avklar om en eller flere av lederne i organisasjon skal ha dette ansvaret. Den øverste administrative ansatte bør uansett ha dette ansvaret. Navnene til de ansvarlige personene må være kjent for alle frivillige ledere og ansatte i organisasjonen. Når en avklarar hvem som har ansvar begrenser en samtidig muligheten for ryktespredning og panikk i organisasjonen. De som er ansvarlige bør derfor ha taushetsplikt internt slik at informasjonen spres minst mulig i organisasjonen. Dette er spesielt viktig i saker hvor den mistenkte ikke bør få vite om mistanken av hensyn til politiets arbeid.

Råd 3: Opprett en beredskapsgruppe

Vi anbefaler at organisasjonen oppretter en beredskapsgruppe som skal handle på vegne av organisasjonen hvis et medlem er utsatt for overgrep, eller en frivillig leder eller ansatt er mistenkt for dette.

Hverken beredskapsgruppen eller organisasjonen skal etterforske saken selv men melde saken videre til barnevern og politi og samarbeide med hjelpeapparatet.

Organisasjonene bør avgjøre om beredskapsgruppen skal være permanent eller om den skal opprettes for tidsavgrensede perioder. Det er vanlig å tenke at det er mest sannsynlig at grenseoverskridende seksuelle handlinger skjer i forbindelse med arrangement som leire, overnattingsturer, kurs og seminarer. Erfaring har imidlertid vist at det kan skje på helt vanlige samlinger, klubbkvelder, treninger osv. Vær bevisst på dette.

Kunnskap skaper trygge ledere

Signaler om at noe er galt

Mange barn som er utsatt for seksuelle overgrep ønsker eller klarer ikke å fortelle om dette til andre. Dette skyldes ofte stor grad av lojalitet og/eller trusler fra overgriper. Et barn eller en ungdom som er utsatt kan som regel med sitt kroppsspråk likevel sende ut signaler om at noe er galt. Det kan være vanskelig å skille disse signalene fra lignende tegn på at det er noe annet som plager barnet, som for eksempel omsorgssvikt eller vantrivsel. Hvis et barn sender ut slike signaler bør man alltid forsøke å finne ut av bakgrunnen for barnets unormale atferd. Er man modig og spør om noe er galt, kan en kanskje i løpet av en god samtale få klarhet i hva som er årsaken til signalene som barnet sender. Det er nødvendig å være bevisst at barn som regel ikke frivillig forteller at de har vært utsatt for overgrep. Nedenfor er noen av de vanligste symptomene på at et barn kan være utsatt for seksuelle overgrep men husk at det kan være mange andre årsaker som kan ligge bak symptomene. De er uansett en indikator på at en bør forsøke å få til en positiv og nysgjerrig samtale med barnet som vi beskriver lenger fram i heftet:

- Forandring i atferd
- Spiseforstyrrelser
- Seksualisert atferd
- Umotivert gråt eller angstreaksjoner
- Søvnløshet eller mareritt
- Uforklarlige sykdomssymptomer; magesmerter, hodepine, hyppige urinveisinfeksjoner eller kjønnsykdommer

- Manglende konsentrasjon, tristhet, depresjon
- Hyperaktivitet eller passivitet
- Destruktiv atferd eller fysiske overgrep mot andre

Når en voksens atferd gir grunn til mistanke

Det kan være situasjoner hvor en synes at oppførselen til en leder eller ansatt i organisasjonen gir grunn til mistanke. Nedenfor er tre slike situasjoner:

- En voksen i organisasjonen har stadig ett eller flere medlemmer på besøk hjemme hos seg eller søker ofte å være alene med barnet. Når en spør medlemmene om dette, vegrer de seg for å fortelle hva som skjer når det er på besøk.
- En voksen i organisasjonen er tydelig forfjamsset der han er i fysisk nærhet til et medlem, da en annen voksen plutselig kommer

inn i situasjonen.

- En voksen i organisasjonen viser stor interesse for ett eller flere barn og foretrekker konsekvent ett av disse fremfor andre, når han skal gjøre en aktivitet. (Jantzen 2001)

Erfaring har vist at overgripere finnes blant begge kjønn og det er viktig å være bevisst på at overgriper ofte er flink til å gi barn og unge positiv oppmerksomhet og gjerne viser mange flotte egenskaper i arbeidet. Det er dessverre ingen trekk som skiller en overgriper fra en vanlig flink og engasjert frivillig. Organisasjonens ledere må altså ikke lage sperrer på hvem som kan være eller ikke kan være overgripere. Samtidig må man skape et godt og trygt miljø og ta gode forholdsregler slik at det er trygt å være leder og at man ikke trenger å mistenke hverandre. Lag gode rutiner i organisasjonen!

Når barn krenker barn

Internasjonale undersøkelser tyder på at en tredjedel av alle overgrep mot barn begås av andre barn og unge. Følgende kjennetegn kan hjelpe oss når vi mistenker at det forekommer seksuelle overgrep mellom barn:

1. Maktforholdet mellom barna. Overgrep skjer oftest ved at et barn med makt utnytter et annet barn. Det andre barnet kan være svakere eller yngre.
2. Ofte er trusler involvert. I vanlig seksuell lek er det gjensidighet og en frivillig avtale om at leken er noe barna skal holde for seg selv. Når det gjelder overgrep har det ene barnet bestemt at det andre skal holde det som skjer hemmelig.

Forskning viser at det hos barn som krenker andre barn er visse forhold som går igjen i oppveksten deres: De fleste har opplevd svik eller annen fysisk omsorgssvikt. Fysisk om-

sorgssvikt i barndommen ser ut til å være en viktigere faktor for å utsette andre for seksuelle overgrep, enn hvis en selv har vært misbrukt som barn (Strange 2003).

Barn i spesiell risiko

Seksuelle overgrep forekommer i alle slags familier og samfunnslag. Noen grupper er imidlertid mer i faresonen enn andre. Barn og unge som av ulike grunner er sårbare og søker etter oppmerksomhet og voksenkontakt er generelt særlig utsatt. Det er viktig å være bevisst på at overgripere søker seg inn mot nettopp slike sårbare barn og unge. Her kan man forebygge ved å ta seg tid til å snakke med dem, være positivt nysgjerrig og spørre hvordan det går.

Marit Hoem Kvam viser i sin bok "Seksuelle overgrep mot barn" at forekomsten av seksuelle overgrep er høyere blant funksjonshemmede, blinde og døve enn blant andre grupper barn (Kvam 2001).

De fleste forskere mener at det er 2-3 ganger større risiko for at et barn med funksjonshemming blir utsatt for seksuelle overgrep enn barn uten funksjonshemming. Dette fordi de er mer sårbare og fordi det er mindre sjans for at en overgriper blir oppdaget. En annen faktor er at funksjonshemmede ofte må forholde seg til mange forskjellige voksenpersoner som er hjelpere og at mange funksjonshemmede barn tidvis bor på institusjon (Kvam 2001:89).

Synshemmede barn risikerer i større grad enn seende barn å bli utsatt for seksuelle overgrep. Kvams undersøkelse viser at for de som hadde vært synshemmede hele livet var 26% av kvinnene og 17% av mennene utsatt for overgrep før de var 18 år. I gruppen som ble synshemmet i voksen alder, hadde henholdsvis 20 %

og 9 % blitt utsatt for overgrep. Kvam viser også til at døve barn har mye større risiko for å bli misbrukt seksuelt enn hørende barn. Det er like vanlig at gutter blir utsatt som at jenter blir det. Døve barn blir utsatt først og fremst av eldre skolekamerater, ikke omsorgspersoner. Det tyder på at risikoen er knyttet til forhold som de døve opplever eller lever under, nettopp fordi de har nedsatt hørsel.

Nok en gruppe barn som er i spesiell risiko er de som bor på barnevernsinstitusjon. Jenter med "seksualisert oppførsel" og gutter med vold/ overgrepssproblematikk bor ofte på samme institusjon. Begge parter er gjerne dårlige til å sette grenser for seg selv. Adoptivbarn er også en risikogruppe det må tas spesielt hensyn til. Svært mange barn som adopteres bort, har før adopsjonen bodd på barnehjem/institusjon. Der har en del blitt utsatt for seksuelle overgrep, bl.a. av andre barn/unge. Barn som har blitt seksuelt misbrukt en gang er særlig utsatt for nye overgrep (Fivelstad 2003).

Skadevirkninger

Å bli seksuelt misbrukt av en voksen er et av de største tillitsbrudd et barn kan oppleve, og det vil følge barnet for resten av livet. Hvilke psykiske, fysiske eller sosiale konsekvenser det vil kunne få for barnet vil variere med hva slags misbruk det er snakk om, hvor lenge el-

ler ofte det har pågått og hvor nær den voksne har stått barnet. Det viser seg ofte at jo tettere relasjonen er, dess større er skadene i ettertid. Noen av de vanligste konsekvensene som voksne som har vært utsatt for seksuelle overgrep som barn sliter med er:

- Stoler i liten grad på egen vurderingsevne. Gir dyp usikkerhet
- Vanskelig å ha tillit, følelsesmessig eller fysisk nærhet til andre
- Følelse av maktesløshet og depresjon
- Selvdestruksjon og lavt selvbilde
- Vanskelig forhold til egen seksualitet

Mulige reaksjoner hos en som har fortalt om seksuelle overgrep

Den som har fortalt kan først føle lettelse, så kan tvielen melde seg i forhold til om han/hun skulle ha fortalt om det. Redselen for represalier kan føre til at barnet trekker alt tilbake. Det kan plutselig si at alt er tull og at ingenting har skjedd. Du må forholde deg til det du har hørt, og tro på det første du fikk høre. Du skal uansett bringe meldingen videre til de ansvarlige i organisasjonen, beredskapsgruppa eller andre som organisasjonen har utpekt. Skadene vil forsterkes hvis barnet ikke får hjelp. Vis at du er til å stole på. Tål utprøving og hold fast ved det du har fått høre, selv om barnet forsøker å trekke historien tilbake.

Når har en taushetsplikt og hva skal meldes?

To plikter som er aktuelle hvis det er mistanke om at et medlem har vært utsatt for grenseoverskridende seksuell adferd eller grovere seksuelle overgrep er: taushetsplikten og avvergeplikten. Spørsmål om formidling av opplysninger videre og anmeldelse er også viktig.

Taushetsplikt

Med enkelte unntak vil frivillige ledere, tillitsvalgte eller ansatte i frivillige barne- og ungdomsorganisasjoner ikke ha formell taushetsplikt, slik vi kjenner den fra forvaltningslovene. Med taushetsplikt menes her plikt til å ikke spre opplysninger til andre personer om spesielle forhold i organisasjonen som man har fått kjennskap til gjennom sitt arbeide/verv i organisasjonen.

Noen særlover har egne bestemmelser om taushetsplikt som går lengre enn forvaltningsloven, f.eks. helsepersonelloven og barneverntjenesteloven. Brudd på taushetsplikten fra spesielle yrkesgrupper som advokater, forsvarere i straffesaker, meklingsmenn i ekteskapsaker, forstandere, prester med flere, vil kunne straffeforfølges jf. straffelovens § 144. Loven sier at den som "rettsstridig åpenbarer hemmeligheter... betrodd i stillings medfør, straffes med bøter eller med fengsel inntil 6 måneder."

Avvergeplikt

Hvis man sitter på informasjon og vet at det er risiko for at et overgrep kan skje igjen, er det straffbart å ikke forhindre lovbrudd, selv om en person etter loven har taushetsplikt

(Kvam 2001: 136). Det er straffeloven § 139 som omhandler plikten til å avverge alvorlige forbrytelser. Blant de som nevnes spesielt er voldtekt (uavhengig av alder) eller seksuell omgang med barn under 14 år, og barn under 16 år. Avvergeplikten gjelder alle og hensikten er å forhindre at forbrytelsene gjentar seg. Det betyr altså at en må melde sin bekymring til noen som fører saken videre. En kan gå direkte til barnevernet eller den ansvarlige for barnevernssaker på sosialkontoret. Det er barnevernets jobb å ta saken videre. Det at en sak skal meldes trenger altså ikke nødvendigvis å bety politianmeldelse. Politiet kan gjøre en vurdering etter kriteriene i saken og på eget initiativ gå til videre etterforskning.

Organisasjonene skal ikke melde sin bekymring til foreldrene hvis barnet kan være utsatt for overgrep fra en av foreldrene.

Etter loven har ikke organisasjoner meldeplikt der man kun har mistanke om at noe kan ha skjedd. Det kan likevel være lurt å innføre selv-pålagt plikt i egne regler og etiske retningslinjer slik at alle mistanker meldes til beredskapsgruppe eller øverste leder. De tar vurderingen om mistanken skal meldes videre til barnevern og politiet.

Selv om det kan gis opplysninger uten hinder av taushetsplikten, skal opplysninger ikke spres mer enn det som er strengt nødvendig. Vage mistanker må begrenses til færrest mulig personer da faren er tilstede for at mistanken er feil.

Om rapportering til politiet

Det er viktig at det er lav terskel for å rapportere saker inn til politiet. Politiet vil vurdere saken etter kriteriene som foreligger og gjøre en vurdering om videre saksgang. Politiet kan deretter gå til videre etterforskning og reise eventuell tiltale.

Når den utsatte er mindreårig, er det i utgangspunktet foreldre eller foresatte som har ansvar for, og kan gi sin tilslutning til, hvordan en sak skal behandles videre. Organisasjonen melder fra til foreldrene. Er en bekymret for at foreldrene ikke foretar seg noe, kan en selv rapportere saken inn på vegne av barnet så lenge barnet og foreldrene er informert om det.

Hvis derimot mistanken om overgrep gjelder en forelder eller foresatt må organisasjonen melde fra til barnevernet om dette.

All etterforskning overlates til politiet. Ikke unngå å melde fra selv om du tenker at saken ikke vil føre fram! Det kan være at saken du melder inn er en av brikkene som får et puslespill til å bli et klart bilde (Kvam 2001:136).

Veiviser

Videre følger råd til handlingsplaner for ulike situasjoner. Bruk dette som et oppslagsverk for å manøvrere og lage en handlingsplan i deres situasjon. Det kan være trygt å henvise til denne veiviseren for å forklare hva dere gjør videre og hvorfor dere gjør dette i den konkrete situasjonen. På nettsidene www.lnu.no/trygg har vi lagt ut eksempler på handlingsplaner i organisasjoner.

Steg for steg - 13

- Hva gjør du hvis
- Regel 1: Skynd deg langsomt!
- Regel 2: Ikke etterforske!
- Regel 3: Ta kontakt med hjelpeapparat

Bekymring - 16

- Medlemmet kan være utsatt av noen i organisasjonen
- Medlemmet kan være utsatt av noen utenfor organisasjonen
- Hvis anklagede er foreldre eller foresatte
- Hvis anklagede ikke er foreldre, men i barnets nærmiljø

Mistanke - 21

- Forklaring til planen:
  1. Mottak av mistanken eller anklagen
  2. Vurdering og oppfølging av mistanken eller anklagen
  3. Avslutning og etterarbeid

Å snakke med barn og unge om vanskelige ting - 14

- En god samtalepartner bevarer roen
- Råd fra utsatte om hvordan de vil bli møtt
- Skriv ned samtalen
- Innledning av samtalen
- Samtalen
- Avslutning av samtalen

Reaksjon - 18

- Situasjoner i grenseland
- Uskyldig lek?
- Plikt til å gi informasjon videre
- Generelle råd for slike situasjoner
- Informasjon til andre i organisasjonen
- Spesielle handlinger når begge er under 16 år
- Spesielle handlinger når den ene er over 16 år og den andre er under 16
- Spesielle handlinger som gjelder der begge er over 16 år

Steg for steg

Hva gjør du hvis:

- Du er bekymret for at et barn som er medlem er utsatt for grenseoverskridende seksuell atferd eller seksuelle overgrep av noen i organisasjonen?
- Du er bekymret for at et barn som er medlem i organisasjonen er utsatt for grenseoverskridende seksuell atferd eller seksuelle overgrep av noen i barnets familie eller nærmiljø?
- Du reagerer på hvordan et medlem oppfører seg overfor andre medlemmer?
- Organisasjonen mistenker at en leder /ansatt i organisasjonen har grenseoverskridende seksuell atferd eller begår seksuelle overgrep?

Regel 1: Skynd deg langsomt!

Å bli utsatt for seksuelt misbruk er svært vanskelig for et barn å oppleve. Samtidig er det også veldig alvorlig å få en anklage rettet mot seg om at en har misbrukt et barn. Hvis noen i organisasjonen får mistanke om at et barn eller en ungdom er blitt utsatt for handlinger som er seksuelt grenseoverskridende gjelder det derfor om å skynde seg langsomt og være grundig.

Regel 2: Ikke etterforske!

Hvis du mottar en betroelse eller har en bekymring om at et medlem er utsatt for sek-

suelle overgrep, skal du ikke selv undersøke mer enn å forsøke å ta en prat med barnet. I samtalen skal du ikke stille ledende spørsmål eller etterforske men la barnet fortelle sin historie. Etterpå kan du som leder kontakte en i beredskapsgruppen hvis organisasjonen har opprettet en slik. Hvis ikke organisasjonen har beredskapsgruppe, eller det ikke føles naturlig å kontakte den, skal du kontakte en leder eller ansatt du har tillit til. Denne personen må da ta saken videre til øverste administrative ledelse i organisasjonen. Heller ikke organisasjonen skal undersøke saken videre, det er barnevernet og politiets oppgave. Etter at saken enten er tatt over av politiet eller barnevernet, har ikke organisasjonen noen opplagt rolle. Organisasjonen må la profesjonelle overta og la dem gjøre sin jobb. Organisasjonen kan fortsatt støtte både den utsatte og mistenkte.

Regel 3: Ta kontakt med hjelpeapparat

Ikke nøl med å ta kontakt med hjelpeapparatet for å få hjelp og veiledning. Dette kan også gjøres anonymt. Fagpersoner som jobber med dette til daglig vet hvordan man går fram i ulike saker og hvordan man ivaretar den som har blitt utsatt for overgrep.

Å snakke med barn og unge om vanskelige ting

En god samtalepartner bevarer roen

Som leder i en organisasjon har man tett kontakt med medlemmene. For mange medlemmer kan den voksne være en god samtalepartner. Har du mistanke om at et barn eller ungdom er seksuelt misbrukt eller får en bekymring fra andre, bør du ta en samtale med medlemmet. De fleste barn vil ha problemer med å åpne seg og fortelle hva som har skjedd med dem. Dette kommer blant annet av at de tar skylden for overgrepet på seg selv. En annen grunn er at barnet kan være bundet av trusler fra overgriper.

Nedenfor er det beskrevet hvordan en kan snakke med barn om vanskelig ting. Vi har konsekvent brukt betegnelsen "barn", men samme fremgangsmåte brukes i samtale med ungdom. Et eldre medlem vil kanskje bagatellisere hendelsen eller unnskyldte den som anklages for overgrepet. Du som snakker med den unge må støtte dennes fortelling, og ikke slå deg til ro med bagatelliseringen.

Råd fra utsatte om hvordan de vil bli møtt

Barn og unge som har vært utsatt for seksuelle overgrep har formulert tre råd for hvordan de ønsker å bli møtt av andre når de åpner seg og forteller om overgrepene. Rådene handler ikke om å være en ekspert eller profesjonell, men om å være et medmenneske og er nyttig å huske på når en skal være en modig og trygg leder i organisasjonen:

- Du trenger ikke å kunne mye
- Du må lytte til det jeg sier uten at du selv kommer i en krise
- Du må hjelpe meg å finne ut hva slags muligheter jeg har til å få hjelp

Skriv ned samtalen

Det som kommer frem i samtalen bør skrives ned, så detaljert som mulig. Det er fint hvis du også skriver ned direkte sitat fra barnet. Det gjør referatet mer ufortolket og kan brukes senere hvis saken meldes til barnevernet eller politiet. Fortell medlemmet hvorfor du skriver ned samtalen og forsikre barnet om at du ikke kommer til å foreta deg noe uten at barnet får vite om det.

Innledning av samtalen

- Hvis barnet har sagt noe som gjør at du er bekymret for det, ta utgangspunkt i det barnet sa og spør ut fra det.
- Hvis et barn opptrer med seksualisert atferd, kan du spørre: Hvor har du lært det?"
- Hvis du reagerer på signaler som barnet sender ut, ta utgangspunkt i disse og si: "Noen barn bruker denne måten (signalene) på å fortelle voksne at noe er vanskelig for dem. Er det slik for deg?"
- Hvis barnet ikke vil si noe, kan du si: "Jeg har snakket med barn som har det vanskelig, og de har vært redde for å fortelle om det som er vrient. Har du det også sånn..?" (Nordenstam et al 2002)

Samtalen

- Være positivt nysgjerrig på barnet. Det er

viktig å ikke være "detektiv" eller etterforske gjennom samtalen, men være en god lytter. La barnet sette egne ord på hva det vil fortelle og unngå ledende spørsmål formet av din tolkning.

- Bruk et språk som barnet forstår.
- Unngå å blokkere barnet ved å selv komme med egne meninger.
- Spør om barnet har snakket med andre om dette før, og eventuelt med hvem.
- Vis at du tror på barnet og si at du stoler på barnets fortelling. Forklar barnet at det var modig og fint gjort at hun fortalte deg om dette.
- Ikke lov barnet at du vil holde det hemmelig selv om det ber om at du gjør det. Forklar at det kan være nødvendig å få hjelp av andre, at det er såpass alvorlig at det kan være at du ikke har lov til å holde det hemmelig.
- Forklar barnet at du alltid vil informere det om hva du gjør med det hun eller han har fortalt.
- Vis varme og omsorg, uten å være direkte fysisk med barnet, hvis det tydelig viser at det ikke ønsker å bli klemte.
- Ikke vis avsky eller forferdelse over det barnet forteller. Det kan føre til skyldfølelse hos barnet.
- Unngå å dramatisere situasjonen. Barn har ikke bruk for panikkslagne voksne, men en voksen som kan bevare roen!

Avslutning av samtalen

Samtalen avsluttes når du vet nok til å kunne vurdere videre handling eller når barnet synes det har sagt nok. Drei samtalen inn på mer hverdagslige ting, og hva du vil gjøre etterpå. Gjenta at du ikke kommer til å foreta deg noe uten at barnet eller den unge får vite om det.

- Ikke lov barnet at alt skal bli bra igjen med en gang. Men lov at dette skal du gjøre noe med, eller sørge for at andre gjør noe med, slik at barnet slipper å bli utsatt for overgrepene.
- Det kan oppleves som vanskelig at du som medviter bare "slipper" den utsatte etter at saken er meldt videre. Du er et medmenneske, ikke en behandler! Hvis den utsatte ønsker videre kontakt med deg, avtal måten kontakten skal opprettholdes

Mulige reaksjoner hos en som har fortalt om seksuelle overgrep

Den som har fortalt kan først føle lettelse, så kan tvilen melde seg i forhold til om han/hun skulle ha fortalt om det. Redselen for represalier kan føre til at barnet trekker alt tilbake. Det kan plutselig si at alt er tull og at ingenting har skjedd. Du må forholde deg til det du har hørt, og tro på det første du fikk høre. Du skal uansett bringe meldingen videre til de ansvarlige i organisasjonen, beredskapsgruppa eller andre som organisasjonen har utpekt. Skadene vil forsterkes hvis barnet ikke får hjelp. Vis at du er til å stole på. Tål utprøving og hold fast ved det du har fått høre, selv om barnet forsøker å trekke historien tilbake.

Bekymring

Du er bekymret for at et medlem kan være utsatt for grenseoverskridende seksuell atferd eller seksuelle overgrep i organisasjonen eller utenfor organisasjonen

Nedenfor er rådene for hvordan en skal handle i forhold til medlemmet en er bekymret for. Lengre fremme kommer en mer omfattende veiviser for hvordan organisasjonen bør handle i forhold til en frivillig leder eller ansatt som er mistenkt for grenseoverskridende seksuell atferd. Se også på denne hvis medlemmet oppgir å være utsatt av noen i organisasjonen.

- Snakk med medlemmet!
- Følg rådene om samtalen og handlinger i tilknytning til denne overfor.
- Den første som ble fortalt om overgrepet har ansvar for at det gjøres noe, slik at nye overgrep mot barnet blir avverget.
- Det er viktig ikke å love hemmeligholdelse. Forklar at det barnet har fortalt kan være så alvorlig at andre voksne personer må få vite om dette.
- Lag også et skriv hvor du beskriver grunnen til din bekymring, hva du har sett eller hørt, din tolkning av det som har skjedd, og hvordan du har handlet. Signer og dater skrevet.

A. Medlemmet kan være utsatt av noen i organisasjonen

- Når du har snakket med medlemmet bør du handle umiddelbart
- Fortell barnet at opplysningene vil bli gitt til beredskapsgruppa eller øverste administrative ledelse, og at foreldrene vil bli orientert.
- Selv om du har opplysninger om en mistenkt skal du ikke konfrontere den mistenkte/ankla-

gede. Det er primært politiet, alternativt barneverntjenesten som skal gjøre dette.

- Kontakt øverste administrativ leder i organisasjonen, og fortell om din bekymring og hva du har gjort. Hvis det ikke føles naturlig å kontakte øverste ledelse skal du kontakte en leder eller ansatt du har tillit til. Denne personen skal ta saken videre til den øverste administrative ledelse i organisasjonen.
- Ansvaret for å melde saken videre bør ligge hos den øverste ledelsen i organisasjonen. Men husk at den første som ble fortalt om overgrepet har ansvar for at noe skjer slik at nye overgrep mot barnet blir avverget.
- En fra organisasjonen som barnet har tillit til blir utpekt som kontaktperson for barnet. Det kan være mest naturlig at det er den som hadde samtalen med barnet. Personen bør sitte i beredskapsgruppa. En annen fra beredskapsgruppa, eller øverste administrative ledelse, blir utpekt som kontaktperson for den mistenkte.
- Den som er kontaktperson for barnet bør orientere foreldrene/foresatte om hva barnet har sagt under samtalen. Den utsatte må på forhånd bli fortalt at dette blir gjort.
- Jo eldre barnet er, dess mer må hun/han få være med å diskutere hva som skal skje videre i saken og når.
- Klarlegg hvordan barnet som medlem skal ivaretas i tiden fremover. Hvis barnet ønsker å forsette å være med i organisasjonens aktiviteter har kontaktpersonen et ansvar for å følge opp.
- Organisasjonen kan søke råd og veiledning hos helsestasjon, ressurscenter eller politiet. Saken kan drøftes anonymt.
- Hvis medlemmet er under 18 år er det primært foreldrene som har ansvar for saken, og

kan gi sin tilslutning til, hvordan den skal behandles videre.

- Hvis organisasjonen er bekymret for at foreldrene ikke foretar seg noe, kan den anmelde på vegne av barnet, så lenge barnet er informert om det. Det er spesielt viktig for organisasjonen å gjøre dette fordi situasjonen som har oppstått har skjedd på et arrangement i regi av organisasjonen.
- Hvis medlemmet er over 18 år avgjør det selv om det vil anmelde forholdet til politiet. For en som har vært utsatt for et overgrep er dette et stort ansvar og det er viktig at den utsatte opplever støtte i anmeldelsen.
- Så kontakter organisasjonens øverste ledelse barnevernstjenesten og eventuelt politi. Forsikre deg om at dine notater fra samtalen med barnet kommer frem til politi og barnevern.
- Hvis den utsatte ikke vil fortsette i organisasjonen, men ønsker videre kontakt med deg, avtale måten kontakten skal opprettholdes.

B. Medlemmet kan være utsatt av noen utenfor organisasjonen

- Når du har snakket med barnet bør du handle umiddelbart
- Du kan enten gå videre med bekymringen selv til barnevernet, eller melde denne til en annen leder eller ansatt i organisasjonen som du har tillit til, eller til beredskapsgruppa/eller øverste ledelse i organisasjonen. Disse må da love å ta saken videre.
- Klarlegg hvordan barnet som er medlem skal ivaretas av organisasjonen i tiden fremover. En i beredskapsgruppen, eller en annen som barnet har tillit til bør utpekes som kontaktperson for barnet.
- Sørg for at barnet får støtte i tiden som kommer, enten av deg eller en annen voksen. Hvis den utsatte ønsker videre kontakt med deg, avtale måten kontakten skal opprettholdes.

En mulighet er å treffes, en annen kan være å skrive brev, ta en telefon eller sende e-post eller SMS.

Hvis anklagede er foreldre eller foresatte

- Bekymringen må meldes til barnevernet. Du kan søke råd og veiledning der, eller drøfte saken anonymt med barnevernet eller andre ressurspersoner før du gir informasjon videre til barnevernet. Det anbefales sterkt at en melder sin bekymring til barnevernet.
- Hvis den mistenkte eller anklagede er en av foreldrene/foresatte til medlemmet er det barnevern eller politi som konfronterer den mistenkte.
- Hvis saken skal tas videre av noen andre i organisasjonen til barnevern eller politi må du forsikre deg om at dette gjøres, og at dine notater fra samtalen med barnet kommer frem til politi og barnevern.
- Organisasjonen kontakter lokalt barnevern eller politi og forteller om sin bekymring.

Hvis anklagede ikke er foreldre, men i barnets nærmiljø

- Foreldrene til barnet må få vite om hva barnet har fortalt. Det er primært foreldrene som har ansvar for, og kan gi sin tilslutning til, hvordan saken skal behandles videre.
- Søk gjerne råd og veiledning hos, barnevernet, politi eller andre ressurspersoner.
- Er en bekymret for at foreldrene ikke foretar seg noe, kan en selv melde saken til barnevernet på vegne av barnet. Både foreldrene og barnet må på forhånd få vite at organisasjonen gjør dette.
- Kontakt lokal barnevernstjeneste eller politi. Fortell dem din bekymring. Overlever dine notater fra samtalen. La det være opp til politi og barnevern hva de foretar seg videre.

Reaksjon

Du reagerer på hvordan et medlem oppfører seg overfor andre medlemmer

Situasjoner i grenseland

Dette avsnittet tar for seg hva en kan gjøre hvis en reagerer på hvordan et medlem oppfører seg i forhold til et annet medlem. Dette er typiske situasjoner som kan oppstå i organisasjonens vanlige aktivitet, men også på turer og leire. I slike situasjoner handler en som leder ofte spontant for å avverge noe en reagerer på. Etterpå er det viktig å følge opp den første reaksjonen med samtaler og konkret handling. Dette avsnittet handler om hva som skjer etter den første reaksjonen. Eksempler på slike situasjoner er:

1. På en hyttetur med koret hører en leder at ei jente prostesterer høylytt inne fra et soverom. På rommet finner han en 17 år gammel gutt sammen med jenta på 14 år. Jenta begynner å gråte når hun ser lederen og løper ut av rommet.

2. På en sommerleir blir en leder oppmerksom på at ei jente på 8 år inngår i en seksuell lek med to jevngamle gutter. Lederen oppdager de tre tilfeldig, og stopper leken.

Uskyldig lek?

Når vi mistenker at et barn krenker et annet barns grenser er det viktig å holde fast ved at "overgriperen" selv kan ha vært utsatt for dette. En må altså behandle begge barna som mulige utsatte. Dette kan hjelpe barna slik at de ikke vokser opp som nye overgripere (Strange 2003). Av og til kan det være uklart hvor grensene går mellom uskyldig lek og krenking av en annens seksualitet. En må snakke både

med den utsatte og den som har tråkket over medlemmets grenser. Hva en bør gjøre avhenger av alderen til de involverte og handlingene det dreier seg om. I Norge er det straffbart for en over 16 år å ha et seksuelt forhold til en under 16 år, men omstendighetene rundt det seksuelle forholdet tas i betraktning når myndighetene behandler slike saker.

Plikt til å gi informasjon videre

Vi vil understreke at plikten til å melde fra til barnevernet når et barn eller ungdom misbrukes seksuelt, i prinsippet er det samme, uansett om overgrepet gjøres av en under eller over 16 år. Det er myndighetenes håndtering av overgrepet som varierer, avhengig av det som har skjedd og avhengig av om den mistenkte overgriperen er over eller under 16 år. Seksuelle overgrep gjort av en 16 åring er straffbart, og skal meldes til barnevernet. Som regel vil "milde" tilfeller av grenseoverskridende seksuell atferd bli behandlet av hjelpeapparatet, og ikke med fengselsstraff.

Uansett er det viktig at omgivelsene reagerer på seksualisert atferd, grenseoverskridende handlinger eller betroelser fra utsatte om uønskede handlinger gjort mot dem av andre unge. Nedenfor gir vi mange generelle råd for slike situasjoner, og noen spesielle råd ut fra hva slags alder de unge har.

Generelle råd for slike situasjoner

- Snakk med medlemmene hver for seg for å få et bilde av hva som har skjedd. Følg rådene for samtalen skissert i begynnelsen av delen Steg for steg.
- Begge må få komme frem med følelsene sine knyttet til episoden som har vært. Få frem

Trygg og tilstede

om en av dem følte seg presset mot sin vilje og derfor kan karakteriseres som "utsatt".

- Unngå å overdramatisere situasjonen. Bevar roen! Forklar at dette kan være så alvorlig at andre må få vite om det.
- Hvis det viser seg å ha vært uskyldig lek, bør det ikke blåses opp til å bli en stor sak. Hvis det er grenseoverskridende seksuelle handlinger gjort av den ene mot den andres vilje, må en handle.
- Lag et kort skriv hvor du beskriver hvorfor du reagerte og hva du observerte. Forklar også hvilke reaksjoner barna hadde og hva du gjorde i etterkant.
- Snakk med andre voksne som var tilstede om hva de har sett eller hørt. Snakk også med en i beredskapsgruppa, eller en annen leder/ansatt i organisasjonen du har tillit til, om hva du har sett eller opplevd. Få hans/hennes vurdering av saken før du gjør noe konkret.
- Avklar hvordan organisasjonen skal ta vare på begge medlemmene i tiden fremover. To fra beredskapsgruppen, eller to andre som medlemmene har tillit til, bør utpekes som kontaktpersoner for barna.
- Orienter alle foreldre/foresatte i ulike samtaler om hva barna fortalte og hva du har sett. De har krav på å vite hvis du som leder/ansatt i organisasjonen er spesielt bekymret for deres barn.
- Det er primært den utsattes foreldre som har ansvar for hvordan saken skal behandles videre. Hvis det har skjedd et overgrep, bør det meldes til barnevernet.
- Er en bekymret for at foreldrene ikke foretar seg noe, kan en selv melde saken til barnevernet på vegne av barnet. Både foreldrene og barnet må på forhånd få vite at organisasjonen gjør dette. Søk råd og veiledning hos barnevernet, politiet eller andre ressurspersoner før dette gjøres.
- Hvis saken meldes til barnevernet må du sørge for at dine notater fra samtalen blir overle-

vert. La det være opp til barnevernet hva de foretar seg videre.

- Kontaktpersonene får et spesielt ansvar for å følge opp den utsatte og den som er anklaget for eventuelt grenseoverskridende seksuell atferd i organisasjonenes aktiviteter fremover.
- Medlemmene må oppfordres til å fortsette i organisasjonen. Spør dem hvordan de selv ønsker at det skal være på organisasjonens arrangementer fremover slik at de føler seg trygge og inkludert. De må oppleve å tas vare på i tiden som kommer av organisasjonen. Dette gjelder også i forhold til hvordan det snakkes om situasjonen i ettertid, og hvordan informasjon om situasjonen blir brakt videre ut i organisasjonen.

Informasjon til andre i organisasjonen

- Vurder om det er hensiktsmessig å gi ut informasjon i organisasjonen for å hindre spulasjoner og ryktespredning. Avklare hvem i organisasjonen som skal få informasjon om episoden.
- Søk råd hos barnevern, politi eller andre ressurspersoner om hvordan orienteringen bør gis. Det skal ikke gis flere opplysninger enn nødvendig. De involverte skal ikke identifiseres.
- Hvis organisasjonen vil gi informasjon til andre medlemmer og deres foreldre, bør det gjøres etter at saken er avsluttet.
- Gjennomfør orienteringen, eventuelt sammen med aktuelle ressurspersoner.

A. Spesielle handlinger når begge er under 16 år

- Sørg for at formen du velger på samtalen med barna er tilpasset alderen deres. Bruk et språk som barnet forstår. Sørg for at det handles adekvat ut fra grovheten på handlingene som beskrives av barna. Fortell dem at det er nødvendig å gjøre noe for at de selv skal få det

bedre, og for at organisasjonen skal være et trygt sted for alle barn som er med.

- Hvis barna fortsetter i organisasjonens aktiviteter bør også foreldrene få tilbud om å følges opp av kontaktpersonene for barna i ettertid.

B. Spesielle handlinger når den ene er over 16 år og den andre er under 16

- Følg rådene overfor for å få frem begges beskrivelse av situasjonen
- Jo eldre medlemmene som er involverte er, dess mer bør de få være med i diskusjonen rundt hendelsen, og hva som skal gjøres.
- Hvis det har skjedd et overgrep bør det gis informasjon eller meldes fra om dette til barnevern eller politi.

C. Spesielle handlinger som gjelder der begge er over 16 år

- Følg rådene overfor for å få frem begges beskrivelse av situasjonen.
- Hvis det kommer frem at det har skjedd et overgrep, bør det meldes til barnevern eller politi.
- Den som er anklaget må få uttale seg om hvordan informasjon om overgrepet skal gis videre.

Mistanke

Organisasjonen mistenker at en leder eller ansatt i organisasjonen begår seksuelle overgrep

I dette avsnittet vil vi gjennomgå de steg som organisasjonen kan ta hvis det er mistanke om at en frivillig leder eller ansatt har gjort grenseoverskridende handlinger mot et medlem. Husk at organisasjonen ikke skal etterforske saken selv!

Forklaring til planen

Planen er delt i tre hoveddeler: "Mottak av mistanke/ anklage", "Vurdering og oppfølging av mistanken eller anklagen" og "Avslutning og etterarbeid". "Vurdering og oppfølging av mistanken" er igjen delt i tre mindre deler avhengig av hva slags grenseoverskridende handling som har funnet sted. Organisasjonen følger de underpunktene som passer til hendelsen som har skjedd. Under hver gruppering av råd står den som er ansvarlig for å utføre handlingen i kursiv. Der hvor det i planen står at "beredskapsgruppen" er ansvarlig kan hver organisasjonen bytte ut med de eller den som faktisk er øverste ansvarlig i den enkelte organisasjon, dersom organisasjonen ikke har en beredskapsgruppe.

1. Mottak av mistanken eller anklagen

Når mistanken eller anklagen kommer fra barnet selv eller et annet barn

- Lytt til hva barnet har å fortelle. Følg rådene for samtalen og handlingene skissert i begynnelsen av delen Steg for steg.
- Prøv å få vite om barnet har snakket med andre om dette tidligere og eventuelt med hvem.

- Avhengig av barnets alder og modenhet bør det orienteres om at opplysningene vil bli gitt til øverste administrative ledelse, og at foreldrene vil bli orientert.
- Orienterer umiddelbart beredskapsgruppen, øverste administrative leder, eller en annen leder/ ansatt i organisasjonen som du har tillit til, om opplysningene som er gitt av barnet.

Ansvar: Den som har mottatt betroelsene

Når mistanken eller anklagen kommer fra en leder eller ansatt

- Den som har mistanke eller opplysninger om seksuelle overgrep som gjelder en annen leder eller ansatt, skal umiddelbart kontakte øverste administrative leder.
- De orienterer beredskapsgruppen, hvis organisasjonen har en slik gruppe, eller den øverste administrative ledelse.

Ansvar: Den som har mistanken og øverste administrative leder

- Hvis mistanken gjelder øverste administrative leder, må den øverste valgte ledelse orienteres umiddelbart.

Ansvar: Den som har mistanken

- Noter ned opplysningene som blir gitt
- Få opplyst om mistanken har vært tatt opp med andre. Be om at mistanken ikke tas opp med andre før melder blir kontaktet igjen. Angi tidspunkt for neste kontakt.
- Opplys om at det vil bli vurdert hva som videre bør skje, men at melder vil få informasjon.
- Orienterer om at opplysningene vil bli gitt til øverste valgte ledelse og at det kan bli aktuelt

med ny samtale før vidare skritt tas.

Ansvar: Øverste administrative leder

Når en frivillig leder eller ansatt erkjenner overgrep

- Lytt til vedkommendes forklaring. Det kan være en fordel om også en tredjeperson er tilstede under samtalen
- Lag et notat over det som fremkommer i samtalen som lederen eller den ansatte får kopi av.
- Forklar overfor lederen eller den ansatte at forholdet vil få konsekvenser for vedkommendes funksjon, og at det kan få strafferettslige konsekvenser.
- Under sakens gang bør den frivillige tas ut av lederfunksjon og det må vurderes om den ansatte bør permitteres eller avskjediges. En slik vurdering skjer uavhengig av hvordan politiet eller rettsvesenet vurderer saken i forhold til straffeloven. Det er nødvendig å ta denne avgjørelsen for å beskytte den som kan være utsatt for overgrep, og dette må ikke ses på som en forhåndsdømming av den mistenkte.
- Den mistenkte har krav på rettsikkerhet. Avklar om lederen eller den ansatte ønsker advokat og/eller tillitsvalgt til stede ved vidare samtaler.
- Avklar om lederen eller den ansatte har behov for andre støttetiltak i den vidare prosessen, for eksempel helsetjenester.
- Opplys om at øverste valgte ledelse vil bli orientert.
- Det formelle vedtak om suspensjon eller oppsigelse må foretas av den instans i organisasjonen som har tilsettelsesmyndighet.

Ansvar: Øverste administrative leder

2. Vurdering og oppfølging av mistanken eller anklagen

- Den som har bekymringen bør med en gang

lage en skriftlig redegjørelse. Den skal gi et så klart bilde som mulig av hva som har skjedd, hva vedkommende har observert og hvorfor vedkommende er bekymret. Redegjørelsen oppbevares fortrolig i organisasjonen.

- En bekymring fra frivillig leder eller ansatt skal meldes til beredkapsgruppen eller øverste administrative leder.

Ansvar: Den som har/mottar bekymringen

- Øverste administrative leder må handle umiddelbart. Orienter øverste valgt ledelse om opplysningene som er gitt og eventuelt sammenkalle beredkapsgruppen.

Ansvar: Øverste administrative leder

Beredkapsgruppen eller de ansvarlige bør gjøre følgende

- Beredkapsgruppen, eller de ansvarlige i organisasjonen, tar kontakt med nødvendige eksterne fagpersoner for å få råd og veiledning når det gjelder vidare saksgang. Saken kan drøftes anonymt med konsultasjonsteam, kommunalt barnevern, politi eller andre ressurspersoner lokalt.
- Sørg for å skrive ned all informasjon. Dette kan bl.a. omfatte notater om hendelser med angivelse av tid, sted, navn på de som er involvert, og referater fra alle møter/samtaler. Dette er dokumenter som kan brukes ved politianmeldelse og arbeidsrettslige sanksjoner.
- Vurder om organisasjonen bør søke advokatbistand
- Kontakt politiet og legg frem saken.

Det er opp til politiet å avgjøre om saken skal etterforskes.

- Lag deretter en skriftlig plan for den vidare prosessen. Avklar hvem som gjør hva og når.
- Bestem hvordan barnet og den mistenkte

Trygg og tilstede

skal ivaretas i tiden fremover. En i beredskapsgruppen bør utpekes som kontaktperson for barnet hvis det forsetter å være med i organisasjonens aktiviteter.

- Utpek en som skal uttale seg til media hvis det blir aktuelt. Dette bør fortrinnsvis være øverste administrative leder. Dersom saken er under etterforskning må all informasjon om saken gis i samråd med politiet.

Ansvarlig: Beredskapsgruppen

Overvei dette hvis pressen spør

Husk at en skal beskytte barnet og den mistenkte mest mulig, derfor bør en pålegge seg selv streng justis i forhold til hva en sier til pressen. Både den mistenkte og den utsatte skal

være anonymisert. Pressen jobber målbevisst og kan være utpekerte i sin jakt på informasjon om saken. All informasjon må gis i samråd med barnevern og politi.

- Er jeg forberedt på å snakke med pressen? Hvis ikke, be journalisten ringe tilbake.
- Har jeg tiltro til det mediet som kontakter meg? Kan mediet presenterer historien uten at den blir helt fordreid? Be om å lese igjennom eventuelt artikkel før den trykkes.
- Forbered deg på intervjuet og bestem hvor mye du vil si. Bli du spurt om noe du ikke kan svare på, så si det! Det samme gjelder hvis du er uforberedt på et spørsmål. Unngå å vikle deg inn i forklaringer som kan være vanskelige å komme ut av igjen.

Tre mulige utfall på saken etter at en har søkt råd utenfor organisasjonen

A. Mistanken eller anklagen krever videre håndtering i form av politietterforskning. (se punkt A) Hvis det er en ansatt som mistanken gjelder kan saken kreve arbeidsrettslige skritt.

B. En leder eller ansatt kan ha utvist uakseptabel oppførsel som krever reaksjon fra organisasjonen (se punkt B).

C. Mistanken eller anklagen mangler grunnlag og saken kan legges bort uten anmeldelse eller arbeidsrettslige sanksjoner (se punkt C).

A. Mistanken eller anklagen krever videre håndtering

Handlinger i forhold til den utsatte og foreldre

- Det er nødvendig å støtte medlemmet hvis det fortsatt ønsker å være med på organisasjonens aktiviteter. Den utsatte må tydelig få bekreftet at den som har begått overgrepet/krenkelsen er ansvarlig for det som har skjedd, og ikke barnet.

Ansvarlig: Kontaktpersonen for barnet

Hvis mistanken eller opplysningene omfatter overgrep mot konkrete barn, må det vurderes i samråd med eventuelt barnevern, ressurspersoner og politi om barnet og deres foreldre skal opplyses om mistanken fra organisasjonen før andre skritt blir foretatt. Informasjon til barnet og/eller foreldre krever forberedelse sammen med ressurspersoner.

- På forhånd bør det foreligge en klar plan for videre oppfølging dersom kontakten med den utsatte og foreldrene ikke avkrefter mistanken.

- Dersom mistanken ikke er svekket etter samtale med den utsatte og foreldrene, er det aktuelt å anmelde eller gi opplysninger om forholdet til politiet. Det vil da kreves rask handling. Orienter den utsatte og foreldrene om hva organisasjonen vil gjøre senere.

- En bør foreta de nødvendige skritt i forhold til suspensjon eller permisjon av mistenkt leder/ansatt for å fjerne denne utryggheten i organisasjonen for barnet.

Ansvar: Øverste administrative leder med beredskapsgruppa

Anmeldelse av mistenkt/anklagt leder eller ansatt

- Hvis politiet skal kobles inn, skal ikke den mistenkte konfronteres eller informeres om dette før politiet selv tar kontakt.

- Hvis saken anmeldes av organisasjonen, eller politiet på eget initiativ vil etterforske saken, bør en avklare med politiet og andre aktuelle instanser hvordan organisasjonen videre skal forholde seg til den utsatte og den mistenkte. Avklar hvem som skal ha et særlig ansvar for å holde kontakt med den mistenkte fra organisasjonens side.

- Bruk advokatbistand for å sikre korrekt saksbehandling i forhold til den ansatte.

- Hvis det er aktuelt å avskjedige lederen eller si opp den ansatte, skal spørsmålet så langt det er mulig, drøftes med den mistenkte/anklagede. Den ansatte har rett til å la seg representere av tillitsvalgt og/eller advokat. Lederen har rett til å la seg representere av advokat. Hvis saken er under politietterforskning må tidspunktet for når dette skal skje avklares med politiet.

- Etter at saken enten er tatt over av politiet eller barnevernet, har ikke organisasjonen noe opplagt rolle. Organisasjonen må la profesjonelle overta og la dem gjøre sin jobb. Organisasjonen kan fortsatt støtte den utsatte og

mistenkte.

- Orienter den mistenkte/anklagde at politiet og barneverntjenesten kan gi generelle råd om hvordan vedkommende bør forholde seg, f.eks. i forhold til advokatbistand, annen hjelp og støtte.

Ansvar: Øverste administrative leder med valgt leder og eventuelt tillitsvalgt

Oppfølging ved henleggelse eller frifinnelse

En eventuell henleggelse av straffesaken, medfører ikke nødvendigvis en frikjennelse av den som er mistenkt. Flere vil oppleve å få saken henlagt etter "bevisets stilling". Med det menes at det ikke er mulig for politiet å bevise at noe straffbart har skjedd, men det utelukker ikke at noen har blitt grovt krenket. Flere politisaker henlegges som "intet straffbart forhold", noe som er å anse som en tilnærmet frifinnelse.

- Hvis straffesaken henlegges eller vedkommende blir frifunnet i straffesaken, må det fortsatt vurderes om det er grunnlag for suspensjon, avskjed, oppsigelse eller omplassering av lederen eller den ansatte. Det kan være behov for bistand fra aktuelle ressurspersoner og tillitsmannsapparat.
- Hvis ledelsen ikke har grunnlag for å avskjedige eller si opp den ansatte, må det tas stilling til hva som videre skal skje.
- Vi anbefaler at en leder som har vært mistenkt ikke settes tilbake igjen i en lederposisjon, en posisjon som i så stor grad er tuftet på tillit fra organisasjonen.

Ansvar: Beredskapsgruppa

Ved domfellelse

Ansatte, frivillige medarbeidere eller tillitsvalgte som er dømt for overgrep eller har begått

overgrep som av ulike grunner ikke er anmeldt, skal ikke gjeninnsettes som leder eller være ansatte i frivillige barne- og ungdomsorganisasjoner.

Vi vil påpeke at organisasjonene ikke har noen moralsk forpliktelse til å sørge for arbeid for den som har krenket et medlem. Undersøkelser viser at sannsynligheten er til stede for at en som har begått overgrep kan gjenta handlingen dersom muligheten er til stede. Organisasjonenes største forpliktelse bør være å skape trygge miljøer for medlemmene sine, og på den måten hindre at nye overgrep skjer.

Informasjon til andre i organisasjonen

- Vurder om det er hensiktsmessig å gi ut informasjon i organisasjonen for å hindre spekulasjoner og ryktespredning. Avklar hvem av de andre i organisasjonen som skal få informasjon.
- Søk råd hos ressurspersoner om hvordan orienteringen bør gis. Det skal ikke gis flere opplysninger enn nødvendig. Den mistenkte og den utsatte skal ikke identifiseres.
- Hvis organisasjonen vil gi informasjon til andre medlemmer og deres foreldre bør det gjøres etter at saken er avsluttet fra politiets side. Trekk inn ressurspersoner som kan gi nødvendig råd og veiledning.
- Gjennomføre orienteringen, eventuelt sammen med aktuelle ressurspersoner.

Ansvar: Beredskapsgruppa

B. Uakseptabel oppførsel som krever reaksjoner

- Søk råd hos barnevern, politi eller andre ressurspersoner hvis det er behov for veiledning om hvordan en skal forstå det en har sett eller hørt.
- Hvis anklagen skyldes at lederen eller den

Trygg og tilstede

ansatte har optrådt på en måte overfor medlemmet som oppleves som krenkende eller kan misforstås, må dette tas opp med både medlemmet, foreldrene og den anklagede.

- Har lederen eller den ansatte optrådt på en graverende måte (men som ikke rammes av straffeloven), kan det være aktuelt å foreta arbeidsrettslige skritt, sende skriftlig advarsel, vurdere omplassering av den ansatte eller suspendere lederen.
- Ansatte, frivillige ledere eller tillitsvalgte som har gjort seg skyldig i grenseoverskridende seksuell atferd som ikke er straffbare etter loven, bør ikke tas inn igjen i sine tidligere posisjoner.
- Hvis det viser seg etter grundige samtaler med melder og de fornærmede at mistanken åpenbart er grunnløs, legges saken bort.
- Orienter de som er direkte berørt og informert i saken.
- Er anklagen kjent blant andre i organisasjonen, orienteres disse i den utstrekning som er nødvendig.
- Berørte barn og eventuelt deres foreldre orienteres om hvilket tiltak som er gjort i den grad barn/foreldre er informert tidligere

Ansvar: Beredskapsgruppa

C. Mistanken eller anklagen mangler grunnlag og saken kan legges bort

- Hvis organisasjonen, etter å ha rådført seg med barnevern/politi og eventuelt andre ressurspersoner, oppsummerer at det mangler

grunnlag for mistanken, kan saken legges bort uten anmeldelse til politiet eller arbeidsrettslige skritt mot den ansatte eller suspensjon av lederen.

- Ta stilling til hvem som skal orientere den som har vært mistenkt og hvordan dette bør gjøres.
- Orienter de barn og foreldre som er direkte berørt og som er kjent med forholdet, og eventuelle andre som er kjent med saken.
- Det kan være behov for særlig oppfølging både av de barna som har vært direkte berørt og av den som har hatt mistanken rettet mot seg. Søk råd om dette hos ressurspersoner.

Ansvar: Beredskapsgruppa

3. Avslutning og etterarbeid

En tydelig markering av at en sak er avsluttet er viktig både for den utsatte, den mistenkte og organisasjonen. Organisasjonen bør foreta en oppsummering og evaluering av hva den har gjort og hvordan de involverte vurderer det. Den utsatte burde (uansett alder) bli spurt om å fortelle hvordan hun/han synes organisasjonen har håndtert situasjonen. Hvis mistanken har vært grunnløs, burde den mistenkte få uttale seg om sin opplevelse av organisasjonens håndtering av saken. Å få uttale seg i ettertid, kan være til hjelp både for den som har vært utsatt og for den som har vært mistenkt for å komme videre. For organisasjonen kan dette bidra til at den forbedrer sine rutiner ved mistanker om grenseoverskridende seksuell atferd i organisasjonen.

Aktuell informasjon

Hva slags hjelpeapparat finnes?

Primærhelsetjenesten

Både helsestasjon og helsesøster følger barn fra de er små, og vil kunne observere om barn gir signaler som tyder på omsorgssvikt eller seksuelle overgrep. Helsesøstere på skoler kan ha samtaler med elever og kan også foreta mindre medisinske undersøkelser. På grunnlag av en bekymring eller betroelse kan helsesøster kontakte barnevernet hvis en mener at det er fare for at barnet er utsatt for seksuelle overgrep.

Barnevernet

Barnevernet har i utgangspunktet bare ansvar hvis det er foreldrene som svikter, kommer til kort eller ikke ivaretar barnets beste. Hvis noen kontakter det kommunale barnevernet med en bekymring om seksuelle overgrep har barnevernet en plikt til å gjøre de undersøkelser som er nødvendige. For at en sak skal kunne meldes til barnevernet trenger ikke mistanken å være spesielt godt dokumentert. Det er nok at det har oppstått en mistanke. Undersøkelsene kan gjennomføres selv om foreldrene motsetter seg det. Barnevernet skal også avgjøre om saken skal gå videre og for eksempel meldes til politiet. For at barnevernet skal gå videre med saken kreves det ikke "bevis" slik som domstolen krever, men det må være over-

veiende sannsynlig at et overgrep har skjedd. Barnevernet kan gripe inn akutt hvis det er fare for barnet ved opphold i hjemmet (Kvam 2001:146).

Konsultasjonsteam

Konsultasjonsteamene er regionale eller kommunale veiledningsgrupper som er tverrfaglig og tverretattlig sammensatt. Det varierer hva gruppene kalles og hvordan de er sammensatt i ulike deler av landet. Det er ikke etablert slike team alle steder i Norge. Der det er etablert team består disse av fagfolk og hjelpeapparatet i den enkelte kommune eller fylke. Sakene drøftes som regel anonymt. Politiet kan delta i samarbeidet på generelt plan, men deltar ikke i konsultasjonsteam når konkrete saker drøftes.

Politiet

Det er etablert praksis at barnevernet underretter politiet hvis det er mistanke om at noen i barnets hjem har gjort noe straffbart i forhold til barnet. En anmeldelse om mulige seksuelle overgrep mot barn kan gjøres uten at foreldrene er orientert eller har gitt sitt samtykke. Det er heller ikke nødvendig å oppgi en mulig mistenkt. Det er selve handlingen som anmeldes, ikke den mistenkte overgriperen. Politiet

er forpliktet til å vurdere om en sak skal etterforskes etter de kriteriene som foreligger. Når anmeldelsen foreligger vil politi og hjelpeapparat forsøke å samarbeide for å sikre barnet og etterforskningen. Det er som regel politiet som konfronterer en mistenkt overgriper med mistanken. Politiet kan bringe den mistenkte inn til avhør, uten å avhøre barnet først, hvis mistanken er godt dokumentert. For at barn skal unngå ytterlige belastninger avhører politiet dem bare unntaksvis. Barn under 16 år avhøres som regel av dommer og slipper på den måten å møte i retten.

Barne- og ungdomspsykiatrien (Bup)

Hvordan de ulike Barne- og ungdomspsykiatriske klinikkene går inn i saker hvor det har skjedd seksuelle overgrep varierer. For å komme inn under Barne- og ungdomspsykiatrien trenger man en henvisning fra fastlege eller barnevern. Bup gir terapeutisk ettervern når barnevern og politi er ferdige med sine undersøkelser og etterforskning. Bup kan også involvere seg på eget initiativ i saker hvor det er mistanke om at en klient har vært utsatt for seksuelle overgrep. I slike tilfeller må Bup melde dette til barnevernet, og et samarbeid mellom disse instansene innledes. I saker hvor

det ikke er noen i familien som har utsatt et barn for seksuelle overgrep, er det Bup som kan beholde ansvaret i saken, ikke barnevernet. Det er mange som synes at terskelen er mindre for å melde fra til Bup enn til barnevernet. Bup kan kontaktes for råd og veiledning om bla. barns utvikling, barns psykiske helse og barns samspill.

Senter for incest og seksuelt misbrukte

Det finnes støttesenter over hele landet som et supplement til primær- og spesialisthelsetjenesten.

Regionale ressursentre om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS)

Det finnes fem slike regionale sentre i Norge. Dette er et tilbud til fagpersoner og virksomheter som i sitt arbeid møter mennesker berørt av vold og seksuelle overgrep, traumatisk stress, tvungen migrasjon eller selvmordsproblematikk. Sentrene bidrar til kompetanseheving gjennom undervisning, veiledning, konsultasjon og nettverksarbeid på tvers av etater og forvaltningsnivåer. RVTS Sør har særlig fagkompetanse på barn og unge og seksuelle overgrep.

Straffeloven

Kapittel 19

Straffeloven kapittel 19 har bestemmelser om hvordan det norske samfunnet forstår seksuelle overgrep og reagerer på disse. All informasjon nedenfor er tatt fra nettsiden www.lovdatab.no som til en hver tid vil være oppdatert. Teksten er skrevet for å gi litt kort informasjon og oversikt om lovteksten. For å tolke det helt konkrete juridiske lovspråket må man altså inn i selve loven:

Loven har strenge strafferammer i følgende tilfeller av seksuelle overgrep:

- Ved seksuelle overgrep overfor barn under 16 år.
- Når det er bruk av vold eller trusler om vold, i forbindelse med overgrep.
- Når overgrepet utføres av en person som står i et nært slektskapsforhold, et overmaktsforhold, avhengighetsforhold, eller et nært tillitsforhold til den utsatte.

Seksuell omgang med barn under 14 år

Straffelovens § 195 setter straff for den som har seksuell omgang med barn under 14 år. Ved seksuell omgang med barn under 14 år fritar ikke villfarelse om barnets alder for straff. Dette betyr at gjerningspersonen ikke slipper straff selv om denne trodde barnet var over 14 år. En person som bruker vold for å skaffe seg seksuell omgang med noen under 14 år kan straffes både for voldtekt og for seksuell omgang med barn under 14 år. Straffen er fengsel inntil 10 år, men fengsel i minst 2 år dersom den seksuelle omgangen var samleie. Hvis særlig skjerpene omstendigheter foreligger kan fengsel inntil 21 år idømmes.

Seksuell omgang med barn under 16 år

Straffelovens § 196 setter straff for seksuell omgang med barn under 16 år (altså for barn over 14 år, men under 16 år). Straffen er fengsel inntil 5 år, men inntil 15 år når visse særlig skjerpene omstendigheter foreligger. Ved seksuell omgang med barn under 16 år kan villfarelse med hensyn til barnets alder fritar for straff, men det skal svært mye til. All seksuell omgang med barn under 16 år er i utgangspunktet straffbart i Norge, uten hensyn til om barnet samtykker eller selv tok initiativet. Seksuell omgang med barn som er eldre, er ikke straffbart i seg selv, men kan være det om det for eksempel foreligger misbruk av stilling eller tillitsforhold.

Straffeloven har også i § 201 a en strafferamme på et år for den som har avtalt et møte med barn under 16 år med plan om seksuell omgang etter § 195, § 196 eller seksuell handling uten samtykke etter § 200.

Misbruk av stilling eller avhengighetsforhold

Straffelovens § 193 setter straff for den som skaffer seg eller andre seksuell omgang ved misbruk av stilling, avhengighetsforhold eller tillitsforhold, eller ved å utnytte noens psykiske lidelse eller psykiske utviklingshemming. Dette gjelder uavhengig av fornærmedes alder. Strafferammen er fengsel inntil 5 år.

§ 199. Utuktig omgang med fosterbarn, pleiebarn, stebarn eller noen annen person under 18 år som står under hans/hennes omsorg, myndighet eller oppsikt. Strafferammen er fengsel inntil 5 år.

Seksuelt krenkende eller uanstendig atferd

Straffelovens § 201 viser til ord eller handling som er seksuelt krenkende eller uanstendig på offentlig sted, i nærvær av eller overfor noen som ikke har samtykket til det eller i nærvær av eller overfor barn under 16 år. Dette gjelder også gjennom bruk av telefon, nett eller annen elektronisk kommunikasjon. Strafferammen er fengsel inntil 1 år.

Kjøp av sex

Straffeloven har også bestemmelser om kjøp av seksuelle tjenester. I lovens § 202a er det strafferamme på 6 mnd for å skaffe seg seksuell omgang eller handling ved å avtale eller yte vederlag. I § 203 er det strafferamme på to års fengsel dersom man kjøper sex av en person under 18 år (over 16 år, men under 18 år).

Barnepornografi

Loven har også bestemmelser om anskaffelse og besittelse av barnepornografi. I følge lovens § 204 og § 204a er det blant annet straffbart å overlate pornografi til personer

under 18 år, eller forlede noen under 18 år til å la seg avbilde i kommersiell fremstilling av bilder eller video med seksuelt innhold.

Juridisk hjelp

Det vil noen ganger være behov for juridisk hjelp. Bistandsadvokat betalt av det offentlige kan engasjeres så snart det foreligger mistanke om brudd på straffelovene i Kapittel 19. Ta kontakt med advokat om hvilke mistanker på lovbrudd dette gjelder.

Beskyttelse mot rettslig ansvar

§ 208 Beskytter den som betror seg til noen eller anmelder saken videre fra å bli anmeldt for ærekrenkelser av motparten. Riktig framgangsmåte her er altså å kunne betro seg til noen, og å anmelde til barnevern/ politi.

Kapittel 23

Kapittel 23 eller skadeerstatningsloven § 3-6 beskytter mot falske beskyldninger om voldtekt, incest eller annen utuktig omgang. Dette kalles ærekrenkelser og en kan anmelde noen som ikke tar de rette trinnene i slike saker.

Interesseorganisasjoner og institusjoner

Landsdekkende telefon for incest- og seksuelt misbrukte

Hjemmeside: www.incest80057000.no

Telefon: 800 57 000

Dette er en landsdekkende hjelpetelefon for incest- og seksuelt misbrukte barn og voksne

av begge kjønn og pårørende og annen familie til seksuelt misbrukte. På nettsidene finner du en oversikt over alle støttesentrene i Norge og mye nyttig informasjon om de ulike faginstansene.

RVTS Sør

Hjemmeside: www.rvts.no/sor

Regionalt ressurscenter med særlig kompetanse på seksuelle overgrep i forhold til barn og unge.

Fellesskap mot seksuelle overgrep

Hjemmeside: www.fms.no

Dette er en sammenslutning av ressurscenter i hele landet. Her kan du finne oversikt over kunnskap og kompetanse i Norge.

Barnehuset

Hjemmeside: www.barnehuset.com

Barnehusene er tverrfaglige kompetansehus opprettet av regjeringen og skal forholde seg til barn og unge hvor det er mistanke om at de kan ha vært utsatt for: seksuelle overgrep, vold, barnemishandling, kjønnslemlestelse eller vært vitne til vold.

SUSS- telefonen (Senter for Ungdom, Samliv og Seksualitet)

Tlf: 800 33866

Hjemmeside: www.suss.no

E-post: Logg inn på nettsiden, registrer deg med egenvalgt brukernavn og passord og skriv inn spørsmål.

SMS til 2026

Veiledning og hjelp i de fleste spørsmål som har med ungdom, samliv og seksualitet.

Gratis fra fasttelefon. Åpent 14-20.

Klinikk for seksuell opplysning (KSO)

Hjemmeside: www.seksuellopplysning.no

Besøksadresse: Trondheimsveien 2b

Alle hverdager fra klokken 16 - 20.

Ligger i Oslo og er landets største prevensjonsklinikk for ungdom. Fire kvelder i uka har klinikken åpent for gratis konsultasjoner, hovedsakelig for ungdom i aldersgruppen opp til 25 år.

Kirkens Ressurscenter mot vold og seksuelle overgrep

Hjemmeside: www.kirkens-ressurscenter.no

Tlf: 23227930

Telefontid: Mandag – Fredag 10 - 14

E-post: post@kirkens-ressurscenter.no

Ring for å bestille samtaletid.

Institutt for Klinisk Sexologi og terapi

Tlf: 22335190

Hjemmeside: www.sexologi.no

Klinisk sexologi omfatter arbeid med seksuelle problemer som mennesker kan ha behov for hjelp til å løse, enten fra deres lege, fra psykolog, fra sosialkurator eller andre profesjonelle hjelpere.

Interessegruppa for Kvinner med Spiseforstyrrelser

Tlf.: 22940010

Hjemmeside: www.iks.no

No Abuse

Tlf. 35012050

Hjemmeside: www.noabuse.no

E-post: post@noabuse.no

No abuse er en webportal om overgrep med masse lenker, fagartikler og informasjon om ulike organisasjoner.

Mental Helse Hjelpetelefonen: 116 123

www.sidetmedord.no

Besvarer spørsmål om livskriser og depresjon, selvmord og annet.

Kilder

Aust Agder Barne- og ungdomsråd m. fl. (2001): Oppslagsverk i forhold til seksuell trakassering i frivillige organisasjoner.

Engedal, B. (2003): "La barna leke "doktor" i fred". Om Barn og seksualitet 1/2003. Voksne for Barn.

Fivelstad, Gro T. (2003): "Barn som utsettes for incest av andre barn" (SMIs nettsider)

Fivelstad, Gro T. (2002): Ikke stikká. Når barn og unge utsetter andre for incest! 02/2002. Støttesenter mot incest- Oslo. Oslo

Frälsingsarméén (2002): I trygga händer. Etisk vägledning for arbete bland barn og ungdomar. Grundmaterial og bakgrundsmaterial. Stockholm.

Jantzen, Yilmaz C. (2001): Når legen går over stræken. Utgitt av Dansk Ungdoms Fællesråd København.

Jantzen, Yilmaz C. (2001): Børn er et felles ansvar. Utgitt av Dansk Ungdoms Fællesråd København

Kvam, H.M (2001): Seksuelle overgrep mot barn. Universtietsforlaget. Oslo

Lovdata: Almindelig borgelig Straffelov (Nettside)

Mossige, S (2001): Ungdoms holdninger til seksuelle krenkelses og overgrep. Ungdommers oppfatning av barn som legitime mål for seksuelle handlinger. NOVA-rapport 16/01

Nordenstam C., Borgen G., Ihle, M. og Johansson, M: (2002): Seksuelle overgrep mot barn- utvalgte tema. Nasjonalt ressurscenter for seksuelt misbrukte barn. Unipub. Oslo

Normann, E.K, Tambs K. og Magnus P. (1992) Seksuelle overgrep mot barn. Et folkehelseproblem? Nordisk medisin, 107,12.

Strange, M. (2003): "Når barn krenker andre barn." Om Barn og seksualitet

Voksne for Barn. 1/2003. Oslo Søftestad, S. (2002): Tverretatlig samarbeid med barne-mishandling og seksuelle overgrep mot barn i Vest- Agder. Fylkesbarnevernet i Vest-Agder.

Utdannings- og forskningsdepartementet

Sjekkliste for trygge organisasjoner

1. Vi er bevisst på å finne ansvarlige, tillitsfulle og trygge tillitsvalgte og ledere i organisasjonen. Vi har en intervjujmal og sjekker tidligere referanser for å vurdere om de passer til rollen.	
2. Vi krever inn politiattest for tillitsvalgte som har et ansvarsforhold for barn/unge.	
3. Vi gjennomfører generelle ledertreningskurs der vi går gjennom flere viktige tema i forhold til lederrollen og arbeid med barn- og unge.	
4. Vi gjennomfører særskilte kurs for ledere om forebygging av og håndtering av grenseoverskridende seksuell atferd.	
5. Vi har laget et opplæringsdokument for alle ledere og tillitsvalgte i organisasjonen.	
6. Alle ledere og tillitsvalgte underskriver et egenerklæringskjema som beskriver hvordan vi forventer at de skal utfylle sin rolle i organisasjonen.	
7. Vi har retningslinjer for organisasjonskultur og hvordan organisasjonen skal forebygge grenseoverskridende seksuell atferd på arrangement og hvordan ledere skal forholde seg til disse.	
8. Vi gir god informasjon til medlemmer, tillitsvalgte og ledere slik at de vet hvem de skal snakke med dersom de trenger å varsle om negative opplevelser i organisasjonen. Vi har prosedyrer og rutiner for hvordan vi går videre med slike henvendelser.	
9. Vi har en beredskapsgruppe som har tilegnet seg spesiell kompetanse og som kan settes sammen dersom en krise oppstår.	
10. Vi gjennomfører medlemsundersøkelser der vi etterspør tilbakemeldinger på organisasjonskultur og samværsformer i organisasjonen og vurderer hvordan vi kan gjøre tiltak for å forbedre disse.	
11. Vi gjennomfører kurs eller samtaler med medlemmene i organisasjonen der tema som samværsformer og organisasjonskultur blir tatt opp.	

